

Naslov članka/Article:

Slovenski znakovni jezik in njegova raba

Slovenian Sign Language and Its Usage

Avtor/Author:

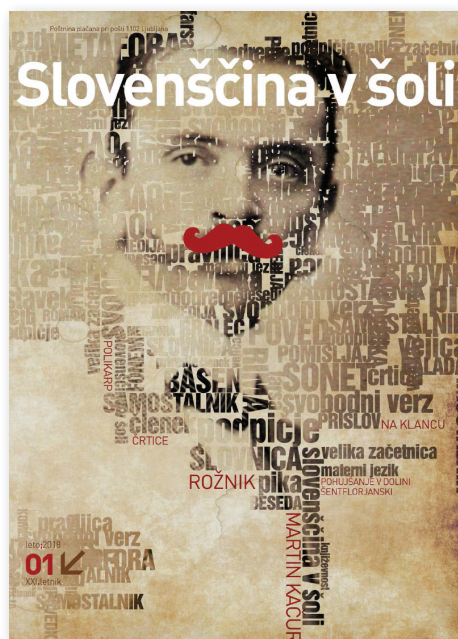
Aleksandra Rijavec Škerl

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Slovenščina v šoli št. 1/2018, letnik 21

ISSN 1318-864X

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2018

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/slovenscina-v-soli/>

Aleksandra Rijavec Škerl, Center za razvoj slovenskega znakovnega jezika, Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije

SLOVENSKI ZNAKOVNI JEZIK IN NJEGOVA RABA

1 Uvod

Gluhota sodi med najtežje invalidnosti. Zaradi okvare sluha imajo gluhi in težko naglušni največ težav pri sporazumevanju in komunikaciji z okoljem, v katerem živijo, se izobražujejo, ustvarjajo, delajo ali preživljajo prosti čas. Komunikacijske ovire, nezmožnost interakcije z okoljem zaradi okvare ali polne izgube sluha so vzrok različnih oblik socialne izključenosti. Gluhota povzroča osamljenost, nima podpore okolice, vzbuja občutek izoliranosti, duševne socialne osamljenosti ter nagnjenje k umiku. Zaradi informacijske blokade se gluhi umikajo v svet tišine, kar povzroča njihovo socialno segregacijo, zato so take osebe lahko dodatno omejene tudi na področju psihosocialnih sposobnosti. Doživljajo informacijsko blokado, kar posledično vpliva na nezaupanje do sliščih. Zaradi komunikacijske pregrade so v podrejenem položaju in imajo občutek odvisnosti, kar močno vpliva na razvoj osebnosti. Občutek odvisnosti vpliva na medsebojne odnose, zato se pogosto počutijo ogroženi s strani sliščih. Pomanjkanje ustreznega in prilagojenega sporazumevanja povzroča tudi posebne težave v mentalnem zdravju.

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (v nadaljevanju Zveza) od leta 1979 sistematično deluje na področju razvoja in uveljavitve slovenskega znakovnega jezika (SZJ). Rezultat tega so izdani priročniki, slovarji, različna gradiva in Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika. Kljub sprejetemu zakonu pa država ne zagotavlja sistemskih virov za razvoj slovenskega znakovnega jezika. Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije omenjeni program izvaja od samega začetka, saj ta predstavlja bistvo kulture in identitete gluhih, naglušnih ter gluhoslepih oseb. Slovenski znakovni jezik je treba načrtno raziskovati in standardizirati, saj je to temeljno pri prenosu znanj v znakovnem jeziku. Jezik, kakršen je, zadošča predvsem socialnim potrebam, saj je njegova informacijska vrednost nizka. Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika in Konvencija Organizacije združenih narodov o pravicah invalidov izrecno govorita o priznanju, razvoju in standardizaciji slovenskega znakovnega jezika, vendar ga država kot jezika v Sloveniji finančno ne omogoča.

2 Delovanje Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije je reprezentativna invalidska organizacija na državni ravni za gluhe, naglušne, osebe z gluhoslepoto ter osebe s polževim vsadkom. Odrasli gluhi, naglušni in gluhoslepi se v Sloveniji združujejo v društva, društva pa v Zvezo društev gluhih in naglušnih Slovenije, ki je nestrankarska nevladna strokovna organizacija in si prizadeva za enakopraven položaj ter pravice gluhih, naglušnih in gluhoslepih. Temeljni cilj združevanja je ustvarjanje možnosti za popolno vključitev gluhih, naglušnih in gluhoslepih v življenjsko in delovno okolje ter v družbeno življenje.

Organizacije gluhih in naglušnih so med najstarejšimi ter osebam z okvaro sluha na temelju solidarnosti, samopomoči, enakih izkušenj s sliščim okoljem in s pomočjo posameznikov zdravega sluha zagotavljajo uveljavljanje posebnih potreb in pomembno pripadnost njihovem socialnemu okolju. Članom omogočajo razvijanje pozitivne identitete, ustvarjanje specifične kulture gluhih, uporabo njihovega jezika, njihovo socialno okolje ter lažjo integracijo.

Posebni socialni programi, ki se izvajajo na Zvezi društev gluhih in naglušnih Slovenije ter v društvi, so namenjeni uporabnikom, ki jih soustvarjajo, in so odsev njihovih potreb, saj je temeljni cilj združevanja ustvarjanje razmer za popolno vključitev v delovno in družbeno okolje.

Med posebne socialne programe spadajo:

1. usposabljanje za aktivno življenje in delo,
2. razvoj slovenskega znakovnega jezika in usposabljanje,
3. ohranjanje zdravja in drugi rehabilitacijski programi,
4. informativna dejavnost – tiskani in elektronski mediji ter oddaja Prisluhnilo tišini,
5. kulturna dejavnost,
6. šport in rekreacija.

Razvoj slovenskega znakovnega jezika in usposabljanje

Glavni namen in cilj je standardizacija slovenskega znakovnega jezika. Posebni socialni program omogoča sodelovanje gluhih oseb ter pripomore pri odstranjevanju ovir pri sporazumevanju z okolico in kakovostnejšemu izobraževanju. Iz standardizacije izhajajo potrebe po izdajanju multimedijско prilagojenih knjig, pripomočkov, priročnikov in slovarjev. Zagotoviti je treba jezikovno enakopravnost znakovnega jezika s knjižnim jezikom na podlagi afirmativnih analiz. Rezultati tega dela so pomembni za proces izobraževanja gluhih otrok, tolmačev, staršev, strokovnih delavcev na področju gluhot in odraslih gluhih. Gluhi so jezikovna in kulturna manjšina s svojim lastnim jezikom, ki jim daje identiteto in prepoznavnost. Brez sistemkega

razvoja jezika ni napredka in možnosti integracije so minimalne.

V sodelovanju s primernimi strokovnjaki – jezikoslovci, pisci slovarjev, sodelavci pri razvoju besedišča, izvajalci tečajev slovenskega znakovnega jezika za posamezna področja ter strokovnim kadrom za razvoj programske opreme – se omogoča delo na jeziku, ki je predpogoj za sporazumevanje gluhih. V okviru posebnega socialnega programa Razvoj slovenskega znakovnega jezika in usposabljanje od leta 2015 deluje Center za razvoj slovenskega znakovnega jezika.

Center za razvoj slovenskega znakovnega jezika

Center za razvoj slovenskega znakovnega jezika se povezuje z vsemi strokovnimi, vladnimi in laičnimi organizacijami ter posamezniki in skrbi za sistematični razvoj slovenskega znakovnega jezika. Naloge centra so povezati Nacionalni program za jezikovno politiko in Akcijski načrt za jezikovno opremljenost ter slediti usmeritvam dela iz teh pripravljenih dokumentov. Konec leta 2015 je Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije prejela odločbo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije o registraciji Zveze kot raziskovalne organizacije ter Centra za razvoj slovenskega znakovnega jezika kot raziskovalne skupine.

3 Kratek zgodovinski pregled razvoja slovenskega znakovnega jezika na Slovenskem

Prvi začetki izobraževanja gluhih s kretnjami v Sloveniji segajo v leto 1835, ko sta dva učitelja na Goriškem poučevala gluhe otroke v slovenskem jeziku. S tem sta želela dokazati, da se lahko gluhe otroke poučuje prav tako kot slišne. Poleg kretnje sta poudarjala tudi govorni razvoj, kar je bila v tistem času novost. Uspehi gluhih otrok na javnih izpitih so leta 1837 vzbudili pozornost javnosti in zanimanje za šolanje gluhih, tako s kretnjo kot z oralno metodo, zato je vlada 2. aprila 1840 dovolila, da se v Gorici odpre Zavod za gluhe.

Leta 1886 je bil v osnovni šoli v Šmihelu odprt oddelek za posebno obravnavo

gluhonemih deklic, kar predstavlja začetek izobraževanja gluhih deklic v Sloveniji. Namen je bil izobraževati zanemarjene, siromašne, nepismene vaške deklice in žene. Šola v Šmihelu je bila odprta do leta 1900, ko je bil v Ljubljani ustanovljen zavod za gluhe deklice in dečke, ki se je uradno imenoval Kranjski ustanovni zavod za gluhoneme. Odprli so ga predvsem zato, ker se je pred otvoritvijo nekaj slovenskih gluhih otrok šolalo v nemških zavodih. Zavod je bil na začetku zaseben, nato pa je leta 1907 postal državna ustanova za vzgojo in izobraževanje gluhih otrok. Njegova osnovna naloga je bila verska in moralna vzgoja ter priprava gluhih otrok na poklic. V njem je potekalo tudi izobraževanje učiteljev osnovnih šol o specifičnih metodah izobraževanja gluhonemih. V zavodu so se šolali otroci, ki niso mogli sprejemati glasovnega govora. Poučevali so po glasovno-jezični učni metodi. Naravno kretnjo so lahko uporabili le kot pomožno sredstvo pojasnjevanja ter kot sredstvo za izpraševanje, zato da bi gluhi učenci razumeli naučeni govor.

Gluhi so že od nekdaj zahtevali priznanje svojega maternega jezika-kretnje, čemur je stroka nasprotovala. Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije je že od leta 1979 organizirala številne seminarje, na katerih je bila stalnica učenje znakovnega jezika. Na seminarjih so sodelovali predstavniki društev, zaposleni na Zvezi in v društvih, učitelji iz šolskih centrov ter različni strokovnjaki. Temu so sledili tečaji za učenje znakovnega jezika, ustanovitve sekcije tolmačev in podpora znakovnemu jeziku v medijih Zveze. Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije je vsa leta predlagala, naj država sprejme Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika. Pripravili smo prve izpite za tolmače, ki so praktični del izpita opravljali leta 1985 ob sprejemu statuta Zveze.

Javnost je jezik gluhih začela spremljati v televizijski oddaji Prisluhnimo tišini, ki jo je Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije skupaj s TV Koper-Capodistria začela predvajati leta 1980. Željo gluhih po prvi tovrstni oddaji sta uresničila predsednik Zveze Jože Ribič in sekretar Aljoša Redžepovič na sestanku na koprski televiziji. Takratni direktor televizije Dušan Fortič in režiser Črt Škodlar sta podprla omenjeni projekt, ki je bil deležen velike pozornosti, tako v Sloveniji kot v Jugoslaviji in Italiji (do koder je segal signal TV Koper-Capodistria).

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije je bila pobudnica in izdajateljica prve knjige o kretnjah, imenovane Govorica rok. Priročnik, ki sta ga napisali Ljubica Podboršek in Meri Möderndorfer, je že leta 1990 doživel ponatis. V letu 1994 je bilo več usposabljanj za tolmače znakovnega jezika, tako da smo ob koncu tega leta v Sloveniji dobili šestnajst novih tolmačev. Čeprav so novi tolmači pogosto naleteli na odklonilna stališča zagovornikov oralne metode, je totalna komunikacija danes sprejeta kot ena temeljnih metod dela in sporazumevanja z gluhi.

4 Slovenski znakovni jezik

Slovenski znakovni jezik je znakovni jezik, ki ga uporabljajo osebe z okvaro sluha na območju Republike Slovenije. Znakovni jezik je naravno sredstvo

za sporazumevanje gluhih oseb. Te pri komunikaciji opazujejo in uporabljajo ustnice, mimiko obraza, lego in postavitev telesa ter predvsem premikajoče se prste. Znakovnega jezika ne uporabljajo le gluhi in naglušni, ampak ponavadi tudi osebe v njihovem ožjem družinskem krogu ter tolmači, ki govorjeni jezik pretvarjajo v kretnje in obratno.

Natančno število govorcev znakovnega jezika ni znano. Vsaka država, včasih pa celo določena pokrajina, ima svoj znakovni jezik. Tudi v znakovnem jeziku se izoblikujejo narečja in različne socialne zvrsti jezika.

Slovenski znakovni jezik ima svojo strukturo, ki pa ni enaka slovenskemu govorjenemu jeziku, kar pomeni, da slovenščine ne moremo dobesedno prevajati v kretnje.

Slovenski znakovni jezik z Zakonom o uporabi slovenskega znakovnega jezika daje gluhim osebam možnost, da uporabljajo slovenski znakovni jezik (v nadaljevanju: znakovni jezik) kot jezik medsebojnega sporazumevanja in kot naravno sredstvo za sporazumevanje ter njihovo pravico, da so informirani v njim prilagojenih tehnikah.

Zakon gluho osebo opredeljuje kot osebo, ki je povsem brez sluha, oziroma osebo, ki zaradi otežkočenega sporazumevanja uporablja znakovni jezik kot svoj naravni jezik.

Za nadaljnji razvoj slovenskega znakovnega jezika skrbi Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije s svojim Centrom za razvoj slovenskega znakovnega jezika, kamor so vključene gluhe osebe, uporabnice slovenskega znakovnega jezika, z dolgoletnimi izkušnjami pri razvijanju novih kretenj za besede, kjer kretenj ni.

Skupina gluhih se redno mesečno sestaja in standardizira kretnje za posamezne besede. Razvijajo se nova področja besed-kretenj, ki doslej niso bila raziskana. S tem razširjamo besedni zaklad gluhih ter krepimo kulturno in zgodovinsko zavedanje jezika. Delo poteka v skupini enajstih članov, od tega je deset gluhih oseb in ena slišéča oseba (tolmač slovenskega znakovnega jezika in strokovnjak s tega področja). Skupina je razdeljena na dva dela, in sicer standardizacijo ter besedišče slovenskega znakovnega jezika. Na podlagi izbranega besedišča se opravlja analiza po regijah ter določa najpogostejše uporabljeno kretnjo, ki se jo standardizira. Poleg tega se zapisuje tudi zgodovino kretenj in njihov izvor. Končni izdelek je produkcija kretenj na različnih medijih ter izdaja priročnikov.

Slovenski znakovni jezik kot jezik sporazumevanja v Sloveniji uporablja okoli 1500 gluhih oseb. Z njim se ohranjajo jezikovne različnosti posameznih območij v Sloveniji ter kultura gluhih.

Slovenska jezikovna politika omenja tudi osebe s posebnimi potrebami, hkrati pa je zaradi specifičnosti njihovega sporazumevanja posebna skrb namenjena gluhim ter slovenskemu znakovnemu jeziku, saj morajo slednji svoje potrebe po sporazumevanju uresničevati po drugih poteh.

Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika

Po Zakonu o uporabi slovenskega znakovnega jezika, ki je bil sprejet leta 2002, je znakovni jezik jezik sporazumevanja gluhih oseb oziroma naravno sredstvo za sporazumevanje gluhih oseb. Gre za vizualno-znakovni jezikovni sistem z določeno postavitvijo, lego, usmerjenostjo in gibom rok ter prstov in mimiko obraza.

Način sporazumevanja močno vpliva na kulturo in jezik gluhe skupnosti ter posameznikov v tej skupnosti. Pri gluhoti lahko govorimo o dveh kulturah oziroma dveh jezikih. Po sprejetju Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika se le-ta uveljavlja na vseh področjih zasebnega in javnega življenja. Gluha oseba ima pravico uporabljati znakovni jezik v postopkih pred državnimi organi, organi lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil oziroma izvajalci javnih služb. Prav tako ima gluha oseba pravico uporabljati znakovni jezik v vseh drugih življenjskih situacijah, v katerih ji gluhoti predstavlja oviro pri zadovoljevanju njenih življenjskih potreb. Gluhe osebe imajo v skladu z omenjenim zakonom pravico biti informirane v njim prilagojenih tehnikah.

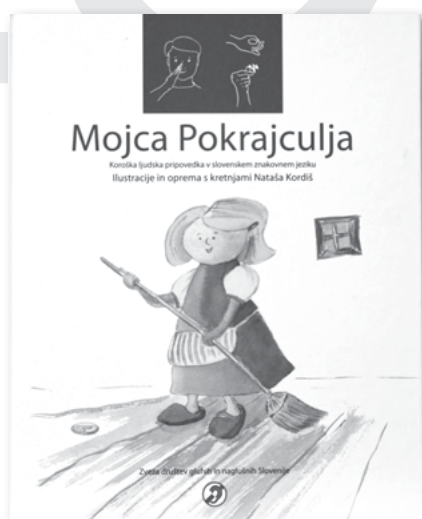
Tolmačenje slovenskega znakovnega jezika v slovenski govorjeni jezik ter tolmačenje slovenskega govorjenega jezika v slovenski znakovni jezik opravljajo certificirani tolmači slovenskega znakovnega jezika. Certificirani tolmač je polnoletna oseba, ki ji je bil izdan certifikat v skladu s predpisi, ki urejajo nacionalno poklicno klasifikacijo, in je vpisan v register tolmačev za slovenski znakovni jezik. Trenutno je v registru vpisanih petdeset tolmačev.

5 Prenašanje znanja

Kulturna ustvarjalnost gluhih je posebna oblika izražanja, ki uporablja slovenski znakovni jezik. Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo v svojem razvojnem programu priznava gluho populacijo kot manjšinsko skupnost, ki ji je z Zakonom o uporabi slovenskega znakovnega jezika priznan manjšinski jezik. Na ta način postaja kultura vse bolj dostopna gluhim in težko naglušnim osebam. Konvencija Organizacije združenih narodov opredeli kulturo gluhih kot svojo kulturo zaradi specifičnosti sporazumevanja in uporabe slovenskega znakovnega jezika.

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije redno izvaja projekte, prek katerih se uporaba znakovnega jezika prenaša na generacije, in sicer:

- večdnevne kulturne delavnice,
- vsakoletno premiero nove celovečerne gledališke predstave gledališke skupine gluhih Tihe stopinje,
- likovno kolonijo gluhih,
- gledališke in filmske festivale,
- kulturne akcije ob dnevu slovenskega znakovnega jezika,
- tečaje učenja slovenskega znakovnega jezika na prvi, drugi, tretji, četrti in peti stopnji,

- razvoj novih kretenj v skupini za razvoj slovenskega znakovnega jezika,
- izdajo tiskanih publikacij v slovenskem znakovnem jeziku,
- snemanje videoinformativnih prispevkov v prilagojeni tehniki,
- slovenski znakovni jezik – katalog izbirnih vsebin za srednješolce,
- učni načrt – izbirni predmet Slovenski znakovni jezik za osnovno šolo (tretja triada).

6 Zgodbe v slovenskem znakovnem jeziku

Zgodbe, pravljice in druga literatura so prava zakladnica narodnega izročila. V njih je mnogo preprostih izročil, ki sestavljajo srž narodnega značaja. Ker gluhi neradi berejo, niso seznanjeni z identiteto lastnega naroda. Knjige, ki vsebujejo zanimive in kakovostne ilustracije, so blizu bralcem vseh starosti. Gluhim otrokom, mladostnikom in odraslim smo želeli približati knjige v njim prilagojenem načinu ter jih s tem pripraviti na izobraževanje, ki poteka skozi branje, ogled ilustracij in videozapise kretenj.

Nadgradnja knjige z zgodbo v kretnji predstavlja kontinuirano povezavo do razumevanja vsebine, bogatenja besednega zaklada, zblizanja s knjigo in možnost postopnega učenja kretnje.

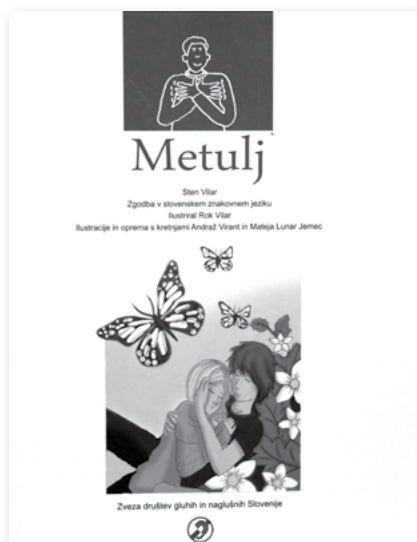
Prilagoditev knjige v slovenskem znakovnem jeziku bralca seznani z nerazumljivimi in težkimi besedami, s katerimi se osebe z okvaro sluha srečujejo med branjem in ogledovanjem ter jih prepoznavajo. Slišča populacija se z branjem in ogledom videozapisa seznanja s slovenskim znakovnim jezikom ter se postopno uči kretenj.

Namen knjige, ki ima svojo upodobitev tudi v znakovnem jeziku v video zapisu, je gluhim omogočiti dostop do informacij, ki so del narodne identitete in hkrati del narodnega besednega zaklada. Ob tem je treba poudariti, da je slovenščina za gluhe drugi jezik, saj se po sintaksi in drugih jezikovnih prvinah zelo razlikuje od znakovnega jezika, ki ga gluhi uporabljajo kot svoj prvi jezik. Zato je treba zgodbo predstaviti tudi v videozapisu, saj zapisa kretenj, na način, ki bi kretnjo nedvoumno opisal in omogočal tekoče razbiranje, ni.

Zgodbe v slikanici lahko beremo kjerkoli. Za to ne potrebujemo nobene tehnologije in nismo vezani na čas, prostor ali vire energije. Ravno počasnost je velika prednost slikanice, saj otrok ob vedno istem prebiranju znova in znova doživlja zaplet, napetost in razplet zgodbe, kar je potrebno za osebno zorenje. Za posredovanje informacij je treba izkoristiti vse poti, saj so okoliščine in načini njihovega sprejemanja različni. Za branje knjige si morajo starši vzeti čas in skupaj z otrokom prebrati zgodbo. Pri tem se ustvarja posebno vzdušje, ki ga otrok potrebuje, da v svoj svet vgradi nove pojme, ki mu pomagajo bolje razumeti svet, ki ga obdaja. Zaupanje in poseben odnos, varno okolje ter čas, ki je namenjen pravljicam, bogatijo otroka in s tem vso družino.

Priredbe pravljic so namenjene vsem, ki so tako ali drugače povezani z gluhoti in slovenskim znakovnim jezikom, ter tistim, ki ga želijo spoznati. Osebam z okvaro sluha omogoča svojevrstno zblizanje s knjigo in bogati

njihov besedni zaklad, tako v slovenskem znakovnem jeziku kot v slovenskem knjižnem jeziku. Hkrati jim odkriva bogato literarno zgodovino slovenskega naroda. Polnočutnim ljudem pa ponuja možnost, da odkrivajo čudovito drugačnost in kompleksnost sveta in kulture gluhih, ko se vživijo v kretnje in slovenski znakovni jezik.

V projektu Prilagajanje in izdajanje knjig v slovenskem znakovnem jeziku, ki ga s pomočjo Ministrstva za kulturo izvaja Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, smo doslej izdali sedem knjig različnih avtorjev:

- koroško ljudsko pripovedko **Mojca Pokrajculja**,
- slovensko ljudsko pravljico **Peter Klepec** ter
- pravljico slovenskega pisatelja, pesnika, dramatika, kritika in jezikoslovca Frana Levstika **Kdo je napravil Vidku srajčico**.

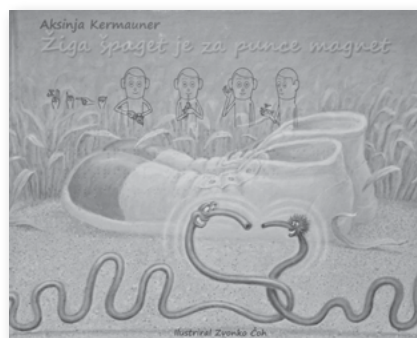
Vse tri je v kretinjo prevedla tolmačka slovenskega znakovnega jezika, ki je narisala tudi risbe, pri izdelavi zgoščenek pa so sodelovale gluhe osebe,

- avtorsko delo Stena Vilarja **Metulj**, namenjeno mladostnikom, ki govori o gluhem dečku in slepi deklici ter njuni ljubezni; o dveh vrstah senzorne oviranosti, ki si ljubezen izpovesta na poseben način, z dotikom. Ohranjeni so elementi slovenskega knjižnega jezika, ki sicer niso značilni za slovenski znakovni jezik (besedni red, skloni, predlogi). Prvič je besedilo v znakovni jezik prevedla gluha oseba pod mentorstvom profesorice slovenskega jezika in certificirane tolmačke slovenskega znakovnega jezika, risbe kretenj pa je pod mentorstvom narisal avtist. Pri izdelavi zgoščenke so sodelovale gluhe osebe. Zgodba se zaključuje s pesmijo, ki jo je v kretinjo prevedla tolmačka slovenskega znakovnega jezika, s tem pa smo želeli gluhih približati tudi glasbo,

- zgodbo Aksinije Kermauner **Žiga špaget gre v širni svet**, ki je luč sveta ugledala leta 2010 kot tipanka z besedilom v brajici, Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije pa jo je priredila v znakovni jezik. Risbe kretenj je ustvaril gluhi akademski slikar pod mentorstvom profesorice slovenskega jezika in tolmačke slovenskega znakovnega jezika. V zapisu pod slikami lahko sledimo dobesednemu prevodu izvirnega besedila v kretinjah, prav tako je bil določen del besedila zaradi boljšega razumevanja oblikovan v risbo, manjkata pa obrazna mimika in gibanje telesa. Knjiga je leta 2016 prejela znak kakovosti Zlata hruška, ki ga podeljuje uredniški odbor Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig, ki deluje v Mestni knjižnici Ljubljana in je namenjen knjigam, ki izstopajo po vsebini in izvedbi,

- knjigo **Zmajček in morska deklica** pedagoginje Katarine Picelj, ki je bila več kot deset let zaposlena na Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana, kjer je delala kot vzgojiteljica v domu. Risbe kretenj je ustvaril gluhi akademski slikar pod mentorstvom profesorice slovenskega jezika in tolmačke slovenskega znakovnega jezika, ki je naredila tudi priredbo besedila v slovenski znakovni jezik, strokovno pregledala kretinje ter jezikovno popravila besedilo. Zgodba je postavljena v pravljичni svet in govori

o drugačnosti, o srečanju dveh svetov, kjer se različno sporazumevajo, o sprejemanju ter izzivih, s katerimi se srečujemo vsi. Pogled v življenje odraslih z otroškimi očmi je pogosto bolj realen in nas preseneti, če le znamo prisluhniti. Zmajček, ki je poseben zaradi svoje radovednosti in neposrednih vprašanj, izstopa in ne sledi ustaljenemu življenju zmajev. Jeza, ki se kopiči v njem, se kaže z bruhanjem ognja, ki ga ne more nadzorovati, kar je še dodatni razlog, da se ga vsi izogibajo. Začarani krog prekine srečanje z morsko deklico, ki ga odpelje v čudoviti svet, kjer se dobro počuti ter se lahko potruji in izkaže. Zgodba odpira veliko možnosti za pogovor z otroki. O njihovem počutju v krogu družine, odnosih, željah, čustvih in njihovi reakciji. V zapisu pod slikami je dobesedni prevod izvirnega besedila v kretnje. Ker v njem manjka pomemben element znakovnega jezika, obrazna mimika in gibanje telesa, so risbe kretenj opremljene z ponazorili, kako se posamezno kretnjo izvede. Kretnja se izvaja nazorno, tekoče in v smeri gledalca, tako in v takšnem vrstnem redu kot prikazuje risba kretnje poleg besedila. Za pomoč pri pravilni izvedbi kretnje je h knjigi priložena QR-koda, ki vsebuje videoposnetek zgodbe in predstavlja popolno podobo znakovnega jezika. Videoposnetek zgodbe v znakovnem jeziku s QR-kodo je novost v svetovnem merilu,

- zgodbo Aksinije Kermauner **Žiga špaget je za punce magnet**. Ker je gluhotata, tako kot slepota, senzorna invalidnost, smo izdali nadaljevanje knjige, v katerem smo združili slovenski znakovni jezik in brajico, ki je prilagojena tudi gluhoslepim osebam. Izvirno besedilo in ilustracije dopolnjujejo risbe kretenj, besedilo v velikosti osemnajst pik, videoposnetek s pripovedovalcem vsebine v obliki QR-kode ter brajica. Knjiga je poleg prilagoditve za gluhe, naglušne, gluhoslepe ter slepe in slabovidne prilagojena tudi osebam z motnjami v duševnem zdravju, oklevajočim bralcem in tistim, ki ne znajo dobro slovensko, saj je tekst napisan v lahko berljivi obliki.

7 Spletni slovar slovenskega znakovnega jezika

V spletnem slovarju slovenskega znakovnega jezika se pisne informacije posredujejo v obliki videoposnetkov gluhih oseb. Pisne informacije (meta podatki) skupaj tvorijo videoenote, ki so logično razdeljene v tematske sklope. Za hitrejšo iskanje je vključen napredni iskalnik, ki omogoča iskanje po besedah ali besednih zvezah.

Vsaka video enota vsebuje:

- ime besede ali besedne zveze,
- videoposnetek gluhe osebe,
- različico videoposnetka gluhe osebe,
- standardni opis,
- sopomenko,
- poved,
- razlago v slovenskem znakovnem jeziku,
- razlago v Slovarju slovenskega knjižnega jezika,

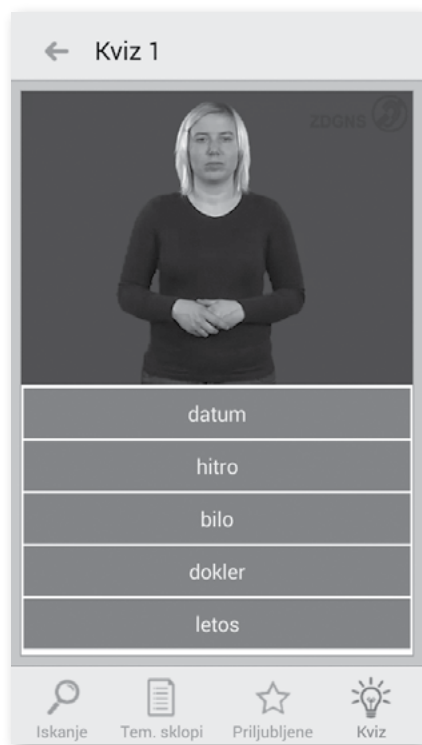
- pogostost kretnje,
- navigacijo med video posnetki znotraj tematskih sklopov.

Osnovna različica spletnega slovarja slovenskega znakovnega jezika, ki je bila v omenjeni obliki razvita leta 2013, je posredovala informacije, ni pa vsebovala možnosti utrjevanja znanja. Z možnostjo utrjevanja znanja lahko osebe z okvaro sluha utrdijo pisno razumevanje, sliščeči uporabniki pa svoje znanje slovenskega znakovnega jezika.

Učni kviz

Učni kviz je nadgradnja slovarja v utrjevanju znanja, ki zajema vaje in samostojno ocenjevanje uporabnikov. Vsebuje poljubno število učnih enot, kjer je vsaka učna enota sestavljena iz besede ali besedne zveze z videoposnetkom znakovnega jezika ter odgovorov, ki so posredovani v pisni obliki.

Uporabnik naprej predvaja videoposnetek gluhe osebe, nato izbere pisni odgovor, za katerega meni, da je pravilen. Ocenjevanje poteka samodejno, kar pomeni, da ima ob koncu učnega kviza uporabnik vpogled v svojo uspešnost (prikazani so pravilni in nepravilni odgovori ter odstotek uspešnosti). Uporabniku je dana tudi možnost za vnovično opravljanje učnih enot.

Mobilna aplikacija

Slovar slovenskega znakovnega jezika je brezplačno dostopen tudi prek mobilne aplikacije Slovar SZJ. Aplikacija omogoča:

- iskanje po besedah ali besednih zvezah,
- iskanje po vseh ali samo po izbranih tematskih sklopih,
- dodajanje video enot v seznam priljubljenih (s pomočjo zvezdice v vsaki videoenoti),
- utrjevanje znanja s pomočjo kviza,
- prilagajanje nastavitvev za gluhoslepe (ikona desno zgoraj),
- spremembo velikosti pisave (tri različne velikosti),
- spremembo kontrasta (dva kontrasta),
- ogled videoposnetka v Landscape fullscreen načinu (telefon obrnemo horizontalno),
- skener QR-koda,
- prepoznavanje govora.

QR-koda

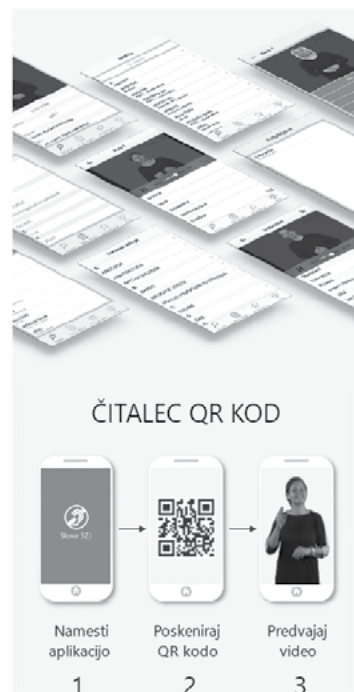
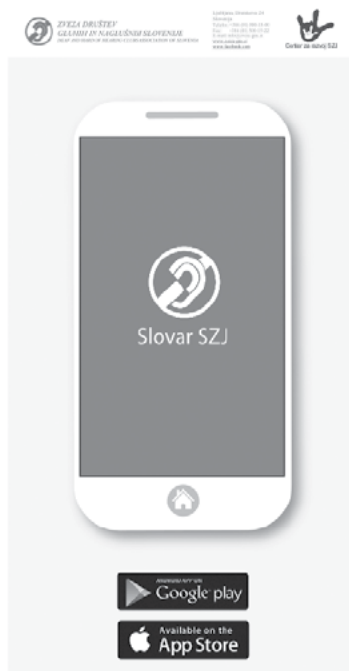
QR-kode, ki vsebujejo URL-naslove spletnih strani, se vedno pogosteje pojavljajo v revijah, na plakatih in letakih. Uporabnik z mobilno aplikacijo poskenira QR-kodo, ki je vključena v tiskani medij, nato pa se mu predvaja video posnetek tolmača znakovnega jezika. S tem so učbeniki ali katerikoli drugi tiskani mediji nadgrajeni z video vsebinami v slovenskem znakovnem jeziku ter tako omogočajo razumljivo posredovanje informacij v znakovnem jeziku in hkrati interaktivno izkušnjo uporabnikov z medijem.

QR-koda

Z mobilno aplikacijo Slovar SZJ si lahko sedaj ogledate videoposnetke v SZJ s pomočjo optičnega čitalca QR-kod. Uporaba QR-čitalca je preprosta:

Korak 1 – Zaženite mobilno aplikacijo Slovar SZJ ter v meniju izberite QR (spodaj desno).

Korak 2 – Mobilni aparat usmerite na določeno QR-kodo na listu glasila IST.

↘ Predstavitev uporabe
QR-kode za dostop do vsebin v SZJ

Prepoznavanje govora

Novost na mobilni aplikaciji Slovar SZJ je prepoznavanje govora. Uporabnik lahko s pomočjo govora poišče besedo ali besedno zvezo. S tem se sliščim uporabnikom omogoči enostavno in učinkoviti iskanje videoposnetkov ter učenje znakovnega jezika. Prav tako je omogočena enostavnejša komunikacija med gluho in sliščečo osebo (slišča oseba izreče besedo, sistem pa jo pretvori v kretnjo, ki se predstavi gluhi osebi).

8 Sklep

Slovenski znakovni jezik je materni jezik gluhih, ki ga uporabljajo od zgodnjega otroštva. Običajno je to prvi jezik, ki se ga naučijo. V Sloveniji ga kot jezik sporazumevanja in prvi jezik uporablja okoli 1.500 gluhih oseb. S slovenskim znakovnim jezikom se ohranjajo jezikovne različnosti posameznih območij v Sloveniji ter kultura gluhih.

Po Zakonu o uporabi slovenskega znakovnega jezika je znakovni jezik jezik sporazumevanja gluhih oseb oziroma naravno sredstvo za sporazumevanje gluhih oseb. To, kar so v slovenskem jeziku besede, so v znakovnem jeziku kretnje. Namesto glasu in izgovorjenih besed znakovni jezik za izražanje najrazličnejših vsebin uporablja roke, telo, obraz, usta in glavo. Namesto sluha, s katerim sprejemamo besede, gluhi uporabljajo vid, s katerim sprejemajo kretnje.

Slovenski znakovni jezik je kompleksen, strukturiran, živ jezik. Ima močno kulturno osnovo in pripada velikemu številu znakovnih jezikov, ki so razširjeni med skupnostmi gluhih po vsem svetu. Govorjeni in znakovni jezik sta živa jezika in tako kot se govorjeni jezik spreminja ter se pojavljajo nove besede, se tudi v znakovnem jeziku porajajo nove in dopolnjene kretnje, ki nadomeščajo stare. Kot ima ena beseda več pomenov, lahko tudi z eno kretnjo izrazimo več pomenov in obratno.

Po sprejetju Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika se znakovni jezik uveljavlja na vseh področjih zasebnega in javnega življenja. Gluha oseba ima pravico uporabljati znakovni jezik v postopkih pred državnimi organi, organi lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil oziroma izvajalci javnih služb. Prav tako ima gluha oseba pravico uporabljati znakovni jezik tudi v vseh drugih življenjskih situacijah, v katerih ji gluhoti pomeni oviro pri zadovoljevanju njenih življenjskih potreb. Gluhe osebe imajo po tem zakonu pravico biti informirane v njim prilagojenih tehnikah.

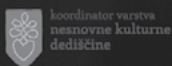
Tolmačenje slovenskega znakovnega jezika v slovenski govorni jezik in tolmačenje slovenskega govornega jezika v slovenski znakovni jezik opravljajo certificirani tolmači slovenskega znakovnega jezika.

Za slovenski znakovni jezik med prebivalci Slovenije vlada vedno večje zanimanje, zato se po državi izvaja mnogo tečajev različnih stopenj zahtevnosti. Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije je v prid poenotenju poučevanja slovenskega znakovnega jezika izdala učbenike za poučevanje na različnih stopnjah, za katere je s strani Strokovnega sveta Republike Slovenije za splošno izobraževanje pri Ministrstvu za šolstvo prejela potrditev učbenikov kot učnega gradiva ter uvrstitev v katalog učbenikov za osnovne in srednje šole. Prav tako so tečaji slovenskega znakovnega jezika vnešeni v katalog izbirnih vsebin za srednješolce. V pripravi je tudi učni načrt za izbirni predmet Slovenski znakovni jezik za osnovno šolo.

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije je leta 2013 predlagala, naj se 14. november razglasi za dan slovenskega znakovnega jezika. To je dan, ko je bil leta 2002 v Uradnem listu Republike Slovenije objavljen Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika, ki gluhim daje pravico do uporabe njihovega maternega jezika. Januarja 2014 je vlada razglasila dan slovenskega znakovnega jezika. Gluhi skupnosti v Sloveniji je razglasitev prinesla priznanje za njihov trud in prizadevanje, da se slovenski znakovni jezik uveljavlja kot enakovredni jezik slovenščini, saj je bil dolgo časa zapostavljen oziroma prepovedan.

Slovenski znakovni jezik
kot
nesnovna kulturna dediščina
Republike Slovenije

POVZETEK

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije že vrsto let izvaja posebni socialni program Razvoj slovenskega znakovnega jezika in usposabljanje. V okviru tega programa deluje Center za razvoj slovenskega znakovnega jezika, katerega glavni namen in cilj je standardizacija slovenskega znakovnega jezika. Razvijajo se nova področja besedišča-kretenj, ki do sedaj še niso bila raziskana. Treba je razširiti besedni zaklad gluhih ter okrepiti kulturno in zgodovinsko zavedanje jezika. Polega raziskovanja besedišča je treba raziskovati tudi sam jezik z vidika različnih jezikovnih prvin. V sodelovanju s primernimi strokovnjaki – jezikoslovci, pisci slovarjev in sodelavci pri razvoju besedišča za posamezna področja ter strokovnim kadrom za razvoj programske opreme – se omogoča delo na jeziku, ki je predpogoj za sporazumevanje gluhih in za ohranjanje kulturne identitete gluhe skupnosti v družbi.

V Centru za razvoj slovenskega znakovnega jezika so na enem mestu zbrani jezikovni viri, orodja in didaktični pripomočki, ki se nanašajo na slovenski znakovni jezik. Vsi naštetni elementi so javno dostopni v fizični ali elektronski obliki in se sproti dopolnjujejo in ocenjujejo. Distribucija poteka prek spletne strani Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije.

Ključne besede: slovenski znakovni jezik, gluhi, zgodovinski razvoj, delovanje Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije in Centra za razvoj slovenskega znakovnega jezika, knjige v slovenskem znakovnem jeziku, aplikacija Slovar slovenskega znakovnega jezika

Viri in literatura

- Podboršek, L., Kranjc, K., 2014: Naučimo se slovenski znakovni jezik. Učbenik za slovenski znakovni jezik 1. Zveza gluhih in naglušnih Slovenije, Ljubljana.
- Koroška ljudska pripovedka v slovenskem znakovnem jeziku (s kretnjami opremila Nataša Kordiš), 2014: Mojca Pokrajculja v slovenskem znakovnem jeziku (slikanica in zgoščenka). Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, Ljubljana.
- Slovenska ljudska pravljica v slovenskem znakovnem jeziku (s kretnjami opremila Nataša Kordiš), 2014: *Peter Klepec* v slovenskem znakovnem jeziku (slikanica in zgoščenka). Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, Ljubljana.
- slikanica Pravljica Frana Levstika v slovenskem znakovnem jeziku (s kretnjami opremila Nataša Kordiš), 2014: *Kdo je napravil Vidku srajčico* v slovenskem znakovnem jeziku (slikanica in zgoščenka). Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, Ljubljana.
- Vilar, S., 2014: Metulj, zgodba v slovenskem znakovnem jeziku in zgoščenka (s kretnjami opremil Andraž Virant), Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije,

Ljubljana.

- Kermauner, A., 2015: Žiga špaget gre v širni svet, zgodba s priredbo v slovenski znakovni jezik in zgoščenska (s kretnjami opremil Nikolaj Vogel). Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, Ljubljana.
- Picelj, K., 2016: Zmajček in morska deklica, zgodba s priredbo v slovenskem znakovnem jeziku (s kretnjami opremil Nikolaj Vogel). Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, Ljubljana.
- Kermauner, A., 2017: Žiga špaget je za punce magnet, zgodba s priredbo v slovenski znakovni jezik, brajico in lahko berljiv način (s kretnjami opremil Nikolaj Vogel). Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, Ljubljana.
- Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika, objavljen v Uradnem listu Republike Slovenije št. 96, dne 14. novembra 2002.

☞ Priloga: Dostopna literatura

- Izdaja priročnikov in učbenikov za učenje in poučevanje slovenskega znakovnega jezika ter postopek potrjevanja (Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje),
- izdaja slikovnih slovarjev slovenskega znakovnega jezika kot dodatkov učbenikom,
- multimedijški didaktični pripomoček za učenje in poučevanje slovenskega znakovnega jezika, mednarodne kretnje in otroških znakov, ki je objavljen na spletni strani Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije: <http://www.zveza-gns.si/slovar-slovenskega-znakovnega-jezika>,
- izdaja koroške ljudske pravljice Mojca Pokrajculja v knjigi, s kretnjami in video zapisom,
- izdaja slovenske pravljice Peter Klepec v knjigi, s kretnjami in video zapisom,
- izdaja priredbe pravljice Frana Levstika Kdo je napravil Vidku srajčico v slovenskem znakovnem jeziku v knjigi in videu,
- izdaja zgodbe Metulj v slovenskem znakovnem jeziku in videu,
- izdaja publikacije Medmeti na presečišču slovenskega besednega in znakovnega jezika,
- izdaja knjižnih kazalk s prstno abecedo, predstavitev najbolj pogostih vljudnostnih fraz v znakovnem jeziku in s šolskim urnikom,
- izdaja didaktične igre Znakolov v slovenskem znakovnem jeziku,
- izdaja zgodbe Žiga špaget gre v širni svet v slovenskem znakovnem jeziku in video zapisu,
- izdaja pobarvanke Poglej me, govorim z rokami v slovenskem znakovnem jeziku s QR kodo,
- izdaja zgodbe Zmajček in morska deklica v slovenskem znakovnem jeziku in s QR kodo
- Slovar slovenskega znakovnega jezika na spletnem naslovu www.zveza-gns.si/slovar-slovenskega-znakovnega-jezika,
- izdaja priročnika za starše in strokovne delavce Kako otrok z okvaro sluha usvoji jezik,
- izdaja zgodbe Žiga špaget je za punce magnet, ki je prilagojena gluhih, naglušnim, gluhoslepim, slepim in slabovidnim ter osebam z motnjo v duševnem razvoju, oklevajočim bralcem in tistim, ki še ne znajo dobro slovensko (lahko berljiva oblika). Knjiga je opremljena s QR-kodo – prikaz zgodbe v slovenskem znakovnem jeziku.

